

FREKVENTATIIVIJOHDOSTEN VIIDAKOSSA

Pentti Suihkonen *Frekventatiividerivaatio suomen murteissa. Morfologis-fonologista tarkastelua.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 613. SKS, Helsinki 1994. 388 s. + 29 karttaa. ISBN 951-717-812-3.

TAVOITTEET, KÄSITTEET JA AINEISTO

Suomen kielen ja erityisesti sen murteiden frekventatiividerivaatio on erittäin runsasta ja monimuotoista. Wiik määritteli 1975, että semanttisesti frekventatiiveihin sisältyy 'sattumanvaraisen jaksoittaisuuden' merkitys. Mutta kuten erityisesti Kytömäki (1990) on osoittanut, frekventatiivijohtimilla muodostetaan nykysuomessa muihinkin merkitysryhmiin kuuluvia verbejä, mm. puhuttelua (*ämmitellä, sinutella*), puhumista (*voivotella, törkeillä*) ja status-ta (*diivaillla, makeilla*) ilmaisevia. Frekventatiivijohdon semanttinen kenttä on todennäköisesti laajentunut merkittävästi vasta sen jälkeen, kun frekventatiiveja on alettu muodostaa myös nominikannoista.

Pentti Suihkonen on ottanut Jyväskylän yliopistossa tarkastetussa väitöskirjassaan tehtäväkseen suomen murteiden frekventatiividerivaation morfologis-fonologisen kuvauksen. Hän rajaa siis semantiikan tutkimuksensa ulkopuolelle ja käsittelee kaikki tyypillisen frekventatiivijohtimen sisältävät verbit. Leksikaalistumista sivutessaan ja joskus muulloinkin hän kyllä viittailee semantiikkaankin. Tehtävää tutkimukseen on jäänyt kylliksi: eri johdinvarianttien ja vartalotyyppeiden kombinaatiot, äännevariaatiot ja äännevariaatiot kannan ja johtimen rajalla, johdon säännöllisyys ja läpinäkyvyys, produktiivisuus, johdon

yleisyys murteittain ja tyypeittäin. Pääpaino on synkroniassa, mutta kielihistoriaakaan tekijä ei ole luonnollisista syistä voinut täysin ohittaa. Hän on luonut katsauksen myös lähisukukielten frekventatiivijohtoon.

Suihkonen määrittelee aluksi käsitteet *kantasana, kanta, juuri* ja *tyvi*. Kanta on usein identtinen kantasanan vartalon kanssa (*pure-skele-, pyörä-ile-* jne.) mutta tavallisimmin siitä poikkeava (esim. *ant-ele-, levitt-ele-, huoka-ile-*). Juuri on kantasanatoman johdosvartalon osa, johon ei sisälly johdinainesta lainkaan, esim. *omp-ele-, male-ksi-*. Juuri on yksimorfeeminen, mutta kanta voi sisältää useammankin morfeemin. Kannan ja juuren on samaan tapaan erottanut Lehtinen (1979: 246), mutta Suihkonen käyttää juuri-käsitettä myös selviin leksemeihin liittyvistä mutta vailla muodollisesti sopivaa kantaa olevista johdoksista kuten *juttele-, kättele-, riitele-, turmele-*. Ratkaisu perustuu siihen, että nominikantaiset frekventatiivit ovat yleensä tyyppiä *hätä-ile-, velje-ile-, kiero-ile-*, joten esim. *riitele-* on muodollisesti verbikantaisen kaltainen (vrt. *anta-* : *antele-*). Kannan ja juuren lisäksi Suihkosella on myös käsite *tyvi* (ks. s. 14–15, 285–). Tyvenä voi olla johtamaton sanavartalo (esim. *taivas-tele-*; Suihkonen s. 285 tarjoama *luulo-ttele-* verbin *tyvi* on *luule-* verbin johdos eikä johtamaton sanavartalo) tai historiallinen johdos (*kieli-ttele-*). Tällaisissa tapauksissa sanavarta-

lon ja frekventatiivijohtimen välissä on jokin johdinaines tai fonotaksin vaatima siirtymäaines (esim. *myö-pöttele-* 'tarjoilla myytäväksi'). Valtaosa tyvijohdoksista sisältää sekvenssin *-ttele-* tai *-stele-*. Monissa tapauksissa, kuten *tuumittle-*, *harostele-*, nämä sekvenssit ovat Suihkosen mukaan (s. 290) saaneet jo jakamattoman frekventatiivijohtimen luonteen. Näin varmaan onkin.

Suihkosen käsitteet kanta, juuri ja tyvi ovat tietyssä mielessä perusteltuja, koska hänen kuvauksensa pyrkii olemaan lähinnä synkroninen. Ratkaisusta seuraa esimerkiksi: *A*-vartaloisten verbien johdoksilla on kanta (*antele-*, *herättele-*), mutta aivan samanrakenteisilla *A*-vartaloisiin nomineihin liittyvillä johdoksilla juuri (*riitele-*, *viljele-*, *turmele-*; ks. s. 310–) ja edelleen samanrakenteisilla supistumaverbeihin liittyvillä johdoksilla »juuren ydinosa» (esim. *leikkele-*, *nakkele-*; ks. s. 184–). Perustelu on se, että *antele-* edustaa säännöllistä johtoa, mutta *riitele-* (vrt. säänn. *hätä : hätäile-*) ja *nakkele-* (vrt. säänn. *hakkaile-*) eivät ole morfologisesti nykysuomen valtaedustuksen mukaisia.

Perusaineistona Suihkosen tutkimuksessa ovat 1960-luvun lopulta alkaen kerätyt suomen murteiden muoto-opin kokoelmat. Niissä on 5 000 erilaista frekventatiivijohdosta, näistä 56 % *ele*-johtimisia, 29 % *ile*-johtimisia ja loput yhdysjohtimilla muodostettuja. Vanhempana aineistona ovat suomen murteiden sana-arkiston stipendiaattikokoelmat, joissa on yhteensä 12 000 erilaista frekventatiivijohdosta. Yleiskielisenä vertailuaineistona on Nykysuomen sanakirjan yli 3 000 frekventatiivia. Lisäksi on muutamia pieniä aineistoja, mm. nykysuomen puhekielen murros -tutkimuksessa jyväskyläläisiltä opiskelijoilta ja myyjiltä tallennettua puhekieltä. Viimeksi mainitun mukaanotto kummastuttaa, varsinkin kun sen katsotaan (s. 72) edustavan puhekielis-

tynyttä kirjakieltä.

Laajan ja moniluokkaisen aineistonsa pohjalta Suihkonen on selvittänyt frekventatiiviverbien suhteellista taajuutta. Se on alhaisin murteissa ja suurin kirjoitetussa asiatekstissä. Nyt on huomattava, että frekventatiivisuus on tutkimuksessa ratkaistu yksistään muodon perusteella. Eri aineistoluokkien yleisimpien verbien luetteloista ilmenee, että tilastojen yläpäässä erityisesti yleiskielessä ovat leksikaalistuneet (sanoisin Thea Schippanin tavoin: idiomaattistuneet) tapaukset, joissa enää harvoin on frekventatiivista vivahdetta: *ajattelle-*, *käsittele-*, *suunnittele-*, *tarkastele-*, *katselle-*, *kuuntele-*, *palvele-* jne.

Taajuuden lisäksi Suihkonen on tutkinut otoksen perusteella myös frekventatiivijohdon rikkautta TTR-arvon avulla. TTR-arvo (*type-token-ratio*) on lekseemimäärän suhde niiden esiintymiin. Kuta suurempi TTR-arvo on, sitä rikkaampaa teksti on kyseisen ominaisuuden suhteen. Näin mitattuna frekventatiividerivaatio on rikkaampaa murteisissa kuin yleiskielessä, ja murteista itämurteet ovat kaikkein rikkaimpia. Eri aineistoluokista pistää esiin yksityisiä johdoksia: jyväskyläläisten myyjien sosiolingvistesissä tutkimuksessa on kysytty suhtautumista sinutteluun ja siksi *sinuttele-* on frekvenssitaulukossa korkealla, ja kun *skele*-johdos-ten osuus eri aineistoissa on yleensä 2–3 %, se on opiskelijoilla *opiskele*-verbin ansios- ta yli 13 %.

TEORIA JA TULOKSIA

Teoreettisena pohjana Suihkosen tutkimuksessa on pelkästään suomen kielen ja jos- sain määrin myös muiden itämerensuoma- laisten kielten johto-oppia käsittelevä kirjallisuus. Siihen nojaten hän pohtii erilaisia johtotapoja (säännöllinen johto, korrelaatiojohto, mallisanajohto), produktiivisuutta, leksikaalistumista ja frekventatiivisuut-

ta. Esimerkiksi produktiivisuudesta on johto-opin tutkimuksessa puhuttu paljon, ja Suihkonenkin yrittää saada käsitettä selvemmäksi pilkkomalla sitä. Yritys on hyvä, mutta vaikeus on siinä, ovatko johtimen produktiivisuus, johdostyyppin produktiivisuus ja johtotavan produktiivisuus erotettavissa toisistaan.

Suihkonen puhuu säännöllisen johdon rinnalla myös korrelaatiojohdosta ja mallisanajohdosta. Koska hän näkyy omineen nuo käsitteet v. 1978 Virittäjässä julkaisemastani artikkelista ja koska käsitteitä on kritisoitukin (Itkonen 1986: 482), kajoan lyhyesti asiaan. Esitykseni vuodelta 1978 pohjautui lähinnä kielen synkroniseen tarkkailuun, mutta joissain kohdin nojauduin myös diakronisiin havaintoihin. Korostin tuolloin, että käytännössä säännöllinen johto (johtimella johto), korrelaatiojohto ja mallisanajohto nivoutuvat usein toisiinsa eivätkä ole aina erotettavissa. Korostin ja korostan edelleen korrelaatiojohdon merkitystä sen vuoksi, että havainnot kielenkäytöstä tavan takaa paljastavat analogian tärkeiden kielellisten muotojen hallinnassa ja luomisessakin. Lingvistin ongelma on siinä, että meillä vain harvoissa tapauksissa (takaperoisjohto, lapsenkieli, varmasti todetut aukolliset johtoketjut, sekreetiotapaukset kuten *kala-sta-* < *saalis-ta-*) on varmaa evidenssiä erottaa korrelaatiojohto säännöllisestä. Olen ehkä tehnyt virheen siinä, että olen puhunut korrelaatioista toisin kuin Ruong (1943), mutta ajatuksestani en halua vieläkään luopua.

Suihkonen on joka tapauksessa käyttänyt korrelaatio- ja mallisanajohdon käsitteitä. Hänen näkökulmansa on lähinnä frekventatiividerivaation synkroniassa. Käsiteltävänä on suorastaan valtava aineisto, josta kuitenkin hahmottuu johdosperheitä, joiden jäseniä yhdistää sama johdin, rakenteen samankaltaisuus ja paljolti myös sama tavuluku. Kun sopiva kanta monesti puuttuu

tai johtoketjussa on aukkoja, korrelaatiot tarjoavat tukirangan yksityisille johdoksille. Mallijohdoksiin nojaudutaan puolestaan erityisesti deskriptiiviverbejä luotaessa. En kaikissa yksityiskohdissa pidä Suihkonen tulkintoja oikeina, mutta kyllä korrelaatio- ja mallisanajohdon käsitteistä on mielestäni ollut hänen tutkimukselleen hyötyä.

Koska tutkimuksen pääpaino on synkronisessa tarkastelussa, Suihkonen on erottanut johdonmukaisesti toisistaan johtimet *-ele-* ja *-ile-*, vaikka jälkimmäinen onkin edellisestä kehittynyt. Nämä ovat perusjohtimia. Lisäksi on koko joukko yhdysjohtimia: *-skele-*, *-ksi-*, *-ksele-*, *-ksentele-*, *-skentele-* ja *-ntele-*. Dispositio rakentuu osaksi kantasanana tavuluvun ja kannan loppuvoikaalin mukaan, mutta tyveen perustuvien ja kantasanattomien johdosten ryhmittelyperusteena on johdoksen tavuluku. Tällaisella dispositiolla tekijä on saanut frekventatiivijohdosten viidakkoon jonkinlaista järjestystä, mutta monen erilaisen asian huomioonotto aiheuttaa myös ongelmia. Tavuluvun, johtimen asun ja kantasanana samanaikainen silmälläpito on vienyt esim. siihen, että *oikoile-* 'oikoa' on kantasanallisten *ile-* johdosten ryhmässä (s. 214) ja sen supistumaton rinnakkaismuoto *oikovele-* kantasanallisten *ele-* johdosten ryhmässä (s. 203), *rukoile-* kantasanattomien *ile-* johdosten joukossa (s. 323) ja sen supistumaton rinnakkaismuoto *rukovele-* kantasanattomien nelitavuisten johdosten joukossa (s. 319).

Leksikon ja luovan derivaation suhde on ollut lingvisteille hankala siitä alkaen, kun jotkut generativistit halusivat ymmärtää derivaation ja leksikon komplementaariksi toisiinsa nähden. Niin Suihkosellekin, joka taiteilee trapetsilla esim. näin (s. 247, ks. myös s. 36–37): »Vaikka *juoksentele-* on varsin transparentti johdos, sitä on syytä pitää melko leksikaalistuneena juuri suurtaajuutensa takia.» Mielestäni *juoksentele-* on yhtäältä täysin transparentti kaksimor-

feeminen johdos ja toisaalta täysin leksikaalistunut, jos leksikaalistumisella tarkoitetaan sitä, että verbi kuuluu suomalaisen sanavarastoon valmiina. Leksikko ei ole vain yksimorfeemisten lekseemien varasto (vrt. myös Karlsson 1983: 264). Käsitteiden selkiyttämiseksi pitäisi pyrkiä siihen, että termiä leksikaalistuminen käytettäisiin johto-opissakin siinä melko samearajaisessa merkityksessä, jossa leksikografit sitä käyttävät: mitä otetaan sanakirjaan. Silloin kun johdoksen merkitys on muuta kuin kannan ja johtimen merkitysten summa, pitäisi puhua idiomaattistumisesta (tarkemmin Räisänen 1988: 18).

Disposition tuomia etuja ovat ennen kaikkea johtimien jakaumaan ja murremaantieteeseen liittyvät seikat. Perusjohtimista *-ele-* esiintyy konsonantin jäljessä (*antele-*, *kasvattele-*, *puhele-*, *nakkele-*, *ompele-* jne.), mutta supistumaverbikantaisissa ja muissakin tapauksissa myös vokaalin jäljessä, jos vokaalia edeltää tavunraja. Suihkonen on saanut esiin selvähköjä esiintymäalueita. Supistumaverbikantaista tyyppiä *raiva,ele-*, *hajo,ele-*, *kuohu,ele-* ja samoin ei-supistumaverbikantaista tyyppiä *kääri,ele-*, *oiko,ele-*, *käänty,ele-* ja edelleen nominikantaista tyyppiä *hätä,ele-*, *kiero,ele-*, *hullu,ele-* esiintyy äyrämöismurteiden rantamurteessa, kaakkoishämäläisissä murteissa sekä sydän- ja päijäthämäläisissä murteissa (ks. s. 170–, 199–208, 268–), mutta muualla ovat vallalla supistumamuodot *raivaile-*, *hajoile-*, *kuohuile-* jne. Suihkonen on pannut myös merkille, että useimmiten ja laajimmin vokaalinjälkeinen *-ele-* on säilynyt tavusupistumalta *U:n* jäljessä (palaan asiaan tuonnempana).

Supistumaverbikantaisissa frekventatiiveissa on siis tavallisimmin päädytty tavusupistuman kautta johtimen *ile-* asuun. Mutta Suihkosen aineistossa on myös lähes 40 *ele-* johdosta, joiden juurena on supistumaverbin ydinosa. Yleisimpiä näistä ovat

arvele-, *leikkele-*, *suojele-*, ja selvähköjä levikkialueita on myös verbeillä *haittele-* 'olla haittona' (Karjalan kannas) sekä *hakele-* 'hakkaila' ja *huilele-* 'kulkea nopeaan' (Peräpohjola). Kaikkinsa tällaiset supistumaverbeihin pohjautuvat analogiset *ele-* johdokset ovat hyvä tapausryhmä valaisemaan luovan derivaation ja muistinvaraisen leksikon sekä toisaalta säännöllisen johdon ja analogian mutkikkaita suhteita. Suihkosen teoksesta tällaisia esimerkkiryhmiä löytyy kosolti muitakin.

Selkeä tutkimustulos on se, että yhdysperäisistä johtimista itämurteinen *-ksi-* (*istuksi-*) ja länsimurteinen *-skele-* (*istuskele-*) osoittautuvat alueellisesti komplementaariksi. Lounaismurteiden jälkitavujen kuluminen selittää sen, että siellä toisin kuin muualla *skele-* johdin on levinnyt myös AA-vartaloisten supistumaverbien frekventatiivijohdoksiiin (*leikkaskele-*, *ryyppäskele-*). *ele-* johdokset ovatkin lounaismurteissa harvinaisia.

Yhdysjohtimen *-ksele-* (*pyöriksele-*, *seisoksele-*) Suihkonen osoittaa murremaantieteen keinoin itämurteisen *ksi-* ja länsimurteisen *skele-* johtimen kontaminaatioksi. Aiemmin sitä on pidetty *skele-* johtimesta metateettisesti syntyneenä.

Eri vartalotyyppien ja johdinvarianttien jakaumista Suihkonen osoittaa, että *-skele-* ja muut yhdysjohtimet liittyvät herkimmin suppeaan ja puoliväljään vokaaliin. Yhdysjohtimien ekspansion hän arvelee alkaneen *e-* vartaloisten kantaverbien johdoksista (s. 235). Oletus tuntuu luontevalta: kun *ele-* johdin on saanut alku-*e:*nsä juuri *e-* vartaloisten kantaverbien vartalosta, niin alkuperäinen ja vieläkin murteissa väistyväenä esiintyvä tyyppi *olele-*, *hakele-* on saanut väistyä tuntomerkkisempien *oleksi-*, *oleskele-* jne. tyyppien tieltä. Johdinvarianttien jakaumasta ilmenee myös, että kuta lyhempi kanta sen pitempi johdin (esim. *ui-sken-tele-*).

SELITYKSIÄ JA KRITIIKKIÄ

Seuraavaksi puutun Suihkosen esittämiin selityksiin. Supistumaverbien *ele*-johdoksia käsitellessään hän pohtii pitkään supistumadiftongillisen *huokaile-*, *putoile-*, *touhuile-* ja supistumattoman *huoka,ele-*, *puto,ele-*, *touhu,ele*-tyyppien suhdetta (s. 149–184). Hän pyrkii ratkomaan tuon suhteen lähinnä murremaantieteen ja vanhan kirjasuomen avulla mutta vain frekventatiiveja ja niiden kantasanoja tarkaten. Supistumamuodot ovat murteissa enemmistönä, mutta alkuperäisempää supistumatonta tyyppiä on tietyissä murteissa, kuten edellä on jo todettu. Suihkonen on saanut selville, että eniten supistumattomuutta ilmenee *UA*-vartaloisten supistumaverbien johdoksissa eli *touhu,ele*-tyypissä, näin sekä murteissa että vanhassa kirjasuomessa. Supistumattomien muotojen säilymistä hän selittää osin sivupainon avulla, mikä on varmasti perusteltua.

Mutta yksi keskeinen rakenneseikka Suihkoselta on jäänyt huomaamatta, vaikka hän Lindéniä kommentoidessaan (s. 180) osoittaa siihen törmänneensä: supistumadiftongi ei voi *touhuile*-tyypissä olla säännöllisen äännekehityksen tulosta vaan *huokaile-*, *putoile*-tyyppien analogiaa. Niin kuin Rapola on esittänyt (1966: 460; ks. myös Räisänen 1972: 262), *Ue*-yhtymän edustus suomen murteissa ja yleiskielessäkin on moninainen juuri sen vuoksi, että morfologinen analogia on vetänyt sitä eri muotoryhmissä eri suuntiin. Suihkonen pitää *touhuile*-tyypin syntyä (ks. erityisesti s. 164) säännöllisen äännekehityksen tuloksena ja selittää sen yhdessä *putoile*-tyypin kanssa olevan analogisena mallina *kiveile-* ja *katkeile*-tyypeille (s. 158). *Kiveile-* ja *katkeile-* ovatkin ilmeisesti analogisia *huokaile-*, *kokoile*-tyyppien mukaan, mutta niin on myös *touhuile-*.

Se, mitä edellä on sanottu supistumaverbikantaisesta *touhuile*-tyypistä, koskee myös kaksitavuisten *U*-vartaloisten verbien ja nominien frekventatiivijohdoksia (tyypit *kääntyile-* ja *piruile-*). Nekin ovat analogisia, ja mallia ovat tarjonneet jo alun alkaen supistumaverbikantaiset *huokaile-*, *kokoile-* ja myöhemmin myös nominikantaiset *hätäile-*, *kieroile*-tyypit.

Frekventatiividerivaation perusasioita on se, että kaksi- ja useampitavuisista *A*-vartaloisista verbeistä frekventatiiveja muodostetaan *ele*-johtimella, jolloin vartalon loppuvokaali häviää (*anta-* : *antele-*, *harventa-* : *harventele-*). Johdin lienee peräisin jo varhaiskantasuomesta, ja sen alku-*e* on todennäköisesti lohjennut *e*-vartaloisista verbeistä, siis vartalotyyppistä, josta se myöhemmin on paljolti syrjäytynyt (s. 44, 196–199; Itkonen 1970: 9–10). Supistumaverbikantoihin *-ele-* on liittynyt jo ennen spirantin katoa (**aitaḏele-*, **putoḏele-*), ja spirantin kadottua on ummistuvista vokaalilyhtymistä syntynyt *i*-loppuisia diftongeja (*aitaile-*, *putoile-*), kuten esim. yksikkövartaloisissa genetiiveissä **akkaḏen* > *akkain*, **kattoḏen* > *kattoin*. Koska supistumaverbikantaisiin tapauksiin kuuluu sellaisia johdotteja kuin *aita* : *aitaa(n)* : *aitaile-*, on frekventatiivijohto käynyt korrelaatioiden avulla mahdolliseksi myös nominikannoista: *hätä* > *hätäile-*, *mörkö* > *mörköile-* jne. Diakroninen kehityshistoria selittää siis sen, että kaksitavuisista *A*-vartaloisista verbeistä johdetaan frekventatiiveja *ele*-johtimella mutta samanlaisista nominivartaloista *ile*-johtimella.

Edellisen kappaleen sisältö on Suihkosen teoksesta mutta osin minun tulkintani. Tulkintani koskee ennen kaikkea ummistuvia vokaalilyhtymiä: *ele*-johtimen *e* > *i* aivan äännelaillisesti tapauksissa, joissa se on yhtynyt diftongiksi kannan väljään tai puoliväljään loppuvokaaliin (vrt. Räisänen 1973: 125–127). Sen vuoksi Suihkonen ai-

van turhaan johtaa Saarijärveltä ja Lappajärveltä merkityn *haiskele*-muodon »*i*-vartalosisesta» *hai*-kannasta (s. 250), samoin aiheetta arvelee imperfektin *i*:n tukevan *oikoile*-tyyppiä (s. 215, 334).

Tekijä kuljettaa *ntele*-johdinta läpi kirjansa erillisenä johtimena, vaikka sen käyttö rajoittuu lähes yksistään *juoksentele*-verbiin (muuta hajatapauksia s. 247). Tämä johdos esiintyy jo Agricolalla sekä myös karjalassa ja lyydissä. Suihkonen ei ole kajonnut siihen, mikä on *juoksentele*-verbin suhde *ksentele*-johdoksiin, joita on johdettu sekä yksi- että kaksitavuisista kannoista: *naik-sentele*-, *tuleksentele*-. Onko *juoksentele*-kaikkien *ksentele*-johdosten lähtökohta vai onko tästä verbistä jäänyt *-kse*- haplologisesti pois, koska tuo sekvenssi on jo kanta-verbissä?

Seuraavat ovat pieniä yksityiskohtia koskevia huomautuksia: Konginkankaan *aokkuiloo* ei ole *aukko*- vaan *aukku*-muodon johdos, sillä laajalti etenkin savolaismurteiden pohjoisosissa sana on *u*-loppuinen (s. 265). Utajärven *värreile*- lienee *väre*-sanan johdos, vaikka murteessa tunnettaankin *i*-vartaloinen *väri* 'väre' (esim. Suomussalmella *tuulen väre*, mutta veden pintaan pistelevä muikkuparvi synnyttää *värin*; s. 267). Supistumanominikantaiset *kujeile*-, *surkeile*-, *vieraile*-tyyppiset johdotukset perustuvat Suihkosen mielestä mallisanajohdoton (s. 272), minusta ne ovat säännöllisen johdon tuotoksia.

Sivun 12 maininta »toisin Fred Karlsson» on harhaanjohtava, koska Karlsson pitää verbien perusmuotona nimenomaan vahvaa vokaalivartaloa. Sivulla 16 (ks. myös s. 26) esitetyt sääntöperäisen johdon viisi ehtoa eivät ole alkuaan Karlssonin vaan Kosken jo 1978 esittämiä. Sivulla 294 sanotaan Lauri Hakulista epätarkasti tulkiten, että *ise*-verbit olisivat suomen itämurteissa harvinaisia. Kiviniemi on osoittanut 1971, että *ise*-verbeihin pohjautuva nimi-

tyyppi *Kohiseva*, *Törisevä* on Itä-Suomesakin tavallinen. Suihkonen puhuu toistuvasti Kaakkois-Hämeen murteista kaakkoishämäläisiä murteita tarkoittaen. Tällainen nimitys ei ole aivan korrekki, kuten Rapola (1942: 304) on Lindénin äännehistoriaa arvioidessaan huomauttanut.

KOKONAISARVIO

Edellä ei ole läheskään tyhjentävästi arvioitu Suihkosen väitöskirjan ansioita eikä puutteitakaan. Aiheesta voi epäilemättä sanoa, että se on johto-opin teoriainkin kannalta kiitollinen, mutta samalla työläs ja sotkuinen selvítettävä. Johto-opin teoria voi etsiä Suihkosen tutkimuksesta vihjeitä ja esimerkkejä mm. siitä, miten säännöllinen johto ja erilaiset analogiat limittyvät elävissä kielessä toisiinsa ja miten transparenteilla johdoksillakin on selviä levikkialueita (vrt. leksikaalistuminen). Frekventatiivijohdot on suomen murteissa hyvin elävää ja morfologis-fonologisesti niin moniin suuntiin haarovaa, että selkeän ja jäntevän kokonaiskuvan saaminen ei ole helppoa. Suihkonen on onnistunut kokonaiskuvan luomisessa puolittain. Erilaiset johdostyyppit ja johdotukset hän on runsaan aineistonsa varassa varmasti tuonut esiin (ovat myös erinomaisena luettelona kirjan lopussa). Suihkonen on vaivojaan säästämättä etsinyt johdotuksille murteista myös sopivia kantasanoja. Kokonaiskuvan kannalta on hyvää myös se, että tekijä on kiinnittänyt järjestelmällisesti huomiota johdosten kokonaisrakenteeseen, tavulukua myöten. Tällä tavoin ovat tulleet näkyviin esim. kolmitavuisien *A*-vartaloisten frekventatiivijohdosten valtatyyppit *ttele*- ja *stele*-johdotukset.

Työ ei kuitenkaan ole aivan helppoluokinen ja jäntevästi hahmottuva. Pitkin matkaa on näkyvissä, että Suihkosella on ollut mielessään jonkinlainen kokonaiskuva frekventatiivijohdon historiasta, koska

esimerkiksi kannan ja tyven määrittely ta-
pahtuu osin diakronisin perustein. Olisi ol-
lut eduksi, jos kirjan alussa oleva parisivui-
nen (s. 43–45) katsaus frekventatiivijohdon
historiaan olisi ollut perusteellisempi ja tiu-
kemmin oman tutkimuksen tavoitteisiin liit-
tyvä. Suihkosen esittämien selitysten suu-
rin puute on siinä, että hän on liian kapeas-
ti kiinnittänyt huomionsa vain frekventatiivijohdoksiin. Kun kyse on morfologis-fonologisesta tutkimuksesta, on pidettävä mielessä sekä morfologis- että fonologisehtoisia vaihteluja ja muutoksia. Morfologin analogia on usein ohjannut oman muotoryhmänsä kehitystä ja estänyt säännöllisen fonologisen kehityksen, näin esim. *Uvartaloisissa frekventatiivityypeissä touhulle-, kääntyile-, piruile-*. Murteista kirjoite-
tuilla äännehistorioilla olisi ollut tässä Suihkoselle annettavaa.

Tutkimus sisältää hyvin paljon tietoa nimenomaan eri johdostyyppien ja yksityisten johdosten levikeistä, aineistossa olevien johdosten määristä ja esiintymätaajuudesta. Tämä on enimmäkseen hyödyllistä. Mutta paikoin aineistosta esitetään mekaanisesti lukumääriä ja yksityiskohtia niin paljon, että kokonaiskuva kärsii. Yksityistapausten selittelykin on toisinaan liian monisanaista. Työn lukuisat kartat kuvaavat osin frekventatiivityyppien levikkiä, mutta osin aineskokoelmien melko sattumanvaraisia määriä.

Pentti Suihkosen frekventatiivitutkimus on toistaiseksi seikkaperäisin kuvaus jostakin suurtaajuudesta suomen murteiden verbijohdoskategoriasta. Tutkimuksen hyväksi on tehty hyvin paljon työtä, mutta teoreettinen ote ei ole aivan pitävä, niin että tulos on jäänyt keskinkertaiseksi. Siitä huolimatta työllä tulee varmasti olemaan käyttöä tulevaisuudessa, sillä siihen sisältyvä aineisto ja perusselvitykset tarjoavat ideoita kielen tarkasteluun ja jatkokutkimuksille. ■

ALPO RÄISÄNEN

*Joensuun yliopisto, Suomen kielen laitos,
PL III, 80101 Joensuu*

LÄHTEET

- ITKONEN, TERHO 1970: Etsimisen ja löytämisen alalta. – Sananjalka 12 s. 5–17.
— 1986: Nykysuomen äänne- ja muotooppia. – Virittäjä 90 s. 465–489.
- KARLSSON, FRED 1983: Suomen kielen äänne- ja muotorakenne. WSOY, Porvoo.
- KIVINIEMI, EERO 1971: Suomen partisiippinimistöä. Ensimmäisen partisiipin sisältävät henkilön- ja paikannimet. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 295. SKS, Helsinki.
- KOSKI, MAUNO 1978: Suomen sananjohdon perustyyppit. – Papers from the conference on general linguistics Seili 24.–25.8.1978. Suomen kielitieteellisen yhdistyksen julkaisuja 2 s. 103–117. Turku.
- KYTÖMÄKI, LEENA 1990: Nominikantaisten verbijohdosten rakennemalleja. – Sananjalka 32 s. 49–75.
- LEHTINEN, TAPANI 1979: Itämerensuomen verbien historiallista johtooppia. Suomen *avajaa, karkajaa*-tyyppiset verbit ja niiden vastineet lähisukukielissä. Suomalais-ugrilaisen Seuran toimituksia 169. Helsinki.
- RAPOLA, MARTTI 1942: Kaakkoishämäläisten murteiden äännehistoria. – Virittäjä 46 s. 304–317.
— 1966: Suomen kielen äännehistorian luennot. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 283. SKS, Helsinki.
- RUONG, ISRAEL 1943: Lappische Verbalableitung dargestellt auf Grundlage des Pitelappischen. Uppsala.
- RÄISÄNEN, ALPO 1972: Kainuun murteiden

▷

- äännehistoria I. Vokaalisto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimintuksia 307. SKS, Helsinki.
- 1973: Savolaismurteiden supistumadiftongeista. – Virittäjä 77 s. 123–141.
- 1978: Kantasanan ja johdoksen suhteesta. – Virittäjä 82 s. 321–344.
- 1988: Suomen kielen *u*-johtimiset verbit. Suomi 141. SKS, Helsinki.
- WIIK, KALEVI 1975: Suomen frekventatiivi ja kontinuatiivi. – Virittäjä 79 s. 153–167.

NYKYSUOMEN PERUSSANAT, PERUSSUOMEN NYKYSANAT 3

Suomen kielen perussanakirja. Kolmas osa S–Ö. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55. Toimitus: Risto Haarala, päätoimittaja, Marja Lehtinen, toimitussihteeri; Eija-Riitta Grönros, Taru Kolehmainen, Irma Nissinen; Riitta Eronen, taivutustyypit, Minna Suorsa, tekstinkäsittely. Painatuskeskus, Helsinki 1994. 663 s. ISBN 951-37-1088-2.

Suomen kielen perussanakirjan (PS) ensimmäinen osa ilmestyi syksyllä 1990, toinen 1992 ja kolmas vuoden 1994 alkupuolella. Teos on valmistunut 3 1/2 vuodessa; osissa on yhteensä 2 008 sivua. Sarjateosten ongelma on tietysti se, että käyttäjä joutuu odottelemaan puuttuvia osia. PS:ssa on kuitenkin vain kolme volyymia, ja kekseliäimmät harjaantuivat etsimään ja löytämään ensimmäisestä osasta sellaistaikin, mikä tuli varsinaisesti aakkoskoddallaan vasta toisessa tai kolmannessa osassa. Piti vain keksiä sopiva synonyymi, yhdyssana tai esimerkki.

Sanakirjojen kirjoittaminen, tekeminen, on vaikeimpia kirjallisuudenlajeja. Aineiston rajattomuus ja tilan ja ajan rajallisuus ovat ristiriidassa; kattavan sanakirjan kirjoittaminen onkin mahdotonta ja sitä paitsi turhaa. Ulkomailla julkaistavat »komprehensiiviset» sanakirjat ovat nekin vain suhteellisesti kaikenkattavia. PS:n tekijät ovat onnistuneesti valikoineet ja tallentaneet

kirjaan ja myös tietokoneeseen sanat ja puheenparret tämän ajan suomen kielestä. Päivittäin suomeen syntyy tai paremminkin synnytetään pari kolme uutta sanaa. Syntyneisiin lasketaan myös olemassa olevien sanojen uudet merkitykset. Uusia sanoja toimitus haavii (sana on kuin onkin PS:n ensimmäisessä osassa); monet kuitenkin osoittautuvat ohimeneviksi, eli niin kuin sanakirja itsekin s.v. *päiväperholnen* toteaa: *P:seksi jäänyt uudissana*. Ajan mittaan sanasto muuttuu, uudistuu ja seuloutuu. Itse kukin voi kuvitella, kuinka vaikeata ja mahdotontakin on rajankäynti otettavan ja pois jätettävän aineiston kesken.

Ajan henkeen sopii, ehkä aika suoras-taan vaatii, että ympäristökysymykset ovat monipuolisesti esillä nykyaikaisessa sanakirjassa. PS:n ympäristö-sanoja ovat *ympäristöaktiivi, -aktivisti, -alue, -asia, -haitta, -hallitus, -hygieenikko, -hygieeninen, -hygienia, -järjestö, -kasvatus, -katastrofi, -kunta, -lautakunta, -liike, -merkki, -ministeri,*